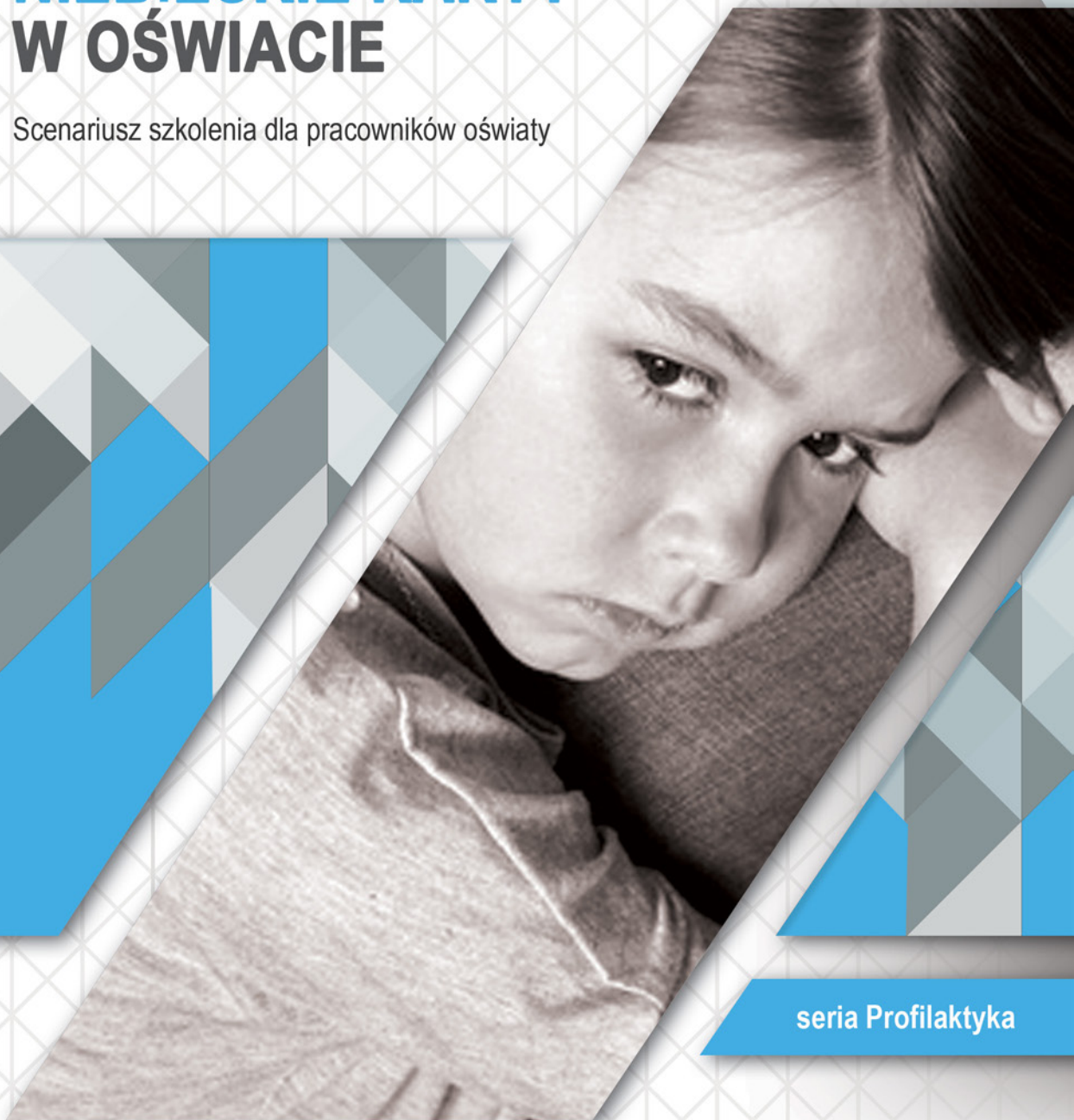

PROCEDURA NIEBIESKIE KARTY W OŚWIACIE

Scenariusz szkolenia dla pracowników oświaty

seria Profilaktyka

Katarzyna Fenik-Gaberle, Renata Kałucka

 CORE OŚRODEK
ROZWOJU
EDUKACJI

PROCEDURA **NIEBIESKIE KARTY** **W OŚWIACIE**

Scenariusz szkolenia dla pracowników oświaty

Katarzyna Fenik-Gaberle, Renata Kałucka

seria Profilaktyka

Warszawa 2016

Redakcja merytoryczna

Maria Talar

Redakcja językowa i korekta

Karolina Strugińska

Opracowanie graficzne, projekt okładki

Aneta Witecka

Redakcja techniczna i skład

Barbara Jechalska

Ośrodek Rozwoju Edukacji

Warszawa 2016

Wydanie I

ISBN 978-83-65450-81-4

ISBN 978-83-65450-70-8 (seria „Profilaktyka”)

Ośrodek Rozwoju Edukacji

Aleje Ujazdowskie 28

00-478 Warszawa

www.ore.edu.pl

tel. 22 345 37 00

fax 22 345 37 70

Publikacja jest rozpowszechniana na zasadach wolnej licencji Creative Commons – Użycie niekomercyjne 3.0 Polska (CC-BY-NC).

Wstęp

Poniższy scenariusz został opracowany jako pomoc dydaktyczna dla osób realizujących szkolenie z zakresu procedury *Niebieskich Kart* w oświacie. Prezentuje on, w jaki sposób psycholog, pedagog szkolny, pracownik poradni psychologiczno-pedagogicznej czy doradca metodyczny może poprowadzić szkolenie z tego zakresu.

Odbiorcami tego typu szkolenia mogą być zespoły pracowników oświaty, które zostaną zapoznane z zagadnieniami dotyczącymi procedury *Niebieskich Kart*, np. podczas spotkania rady pedagogicznej.

O formie szkolenia zdaniem autorek poniższego scenariusza powinien decydować trener, gdyż zależność ona będzie od jego dobrych praktyk oraz współpracy z konkretną grupą odbiorców.

Jedynym wymogiem stawianym przez autorki jest nieodpłatność udziału pracowników oświaty w przeprowadzanym szkoleniu. Jako że tematyka szkolenia jest niezwykle ważna społecznie, pracownicy placówek oświatowych powinni otrzymać zamieszczone poniżej materiały bezpłatnie w formie podstawowego wyposażenia każdej osoby pracującej z dziećmi i na rzecz dzieci.

Realizacja prezentowanego scenariusza wymaga od szkolącego otwartości na potrzeby zarówno poszczególnych pracowników, jak i całego zespołu placówki. Rekomendujemy, aby podczas szkolenia ukazać zespołowi pedagogicznemu wartość współpracy w sytuacji podejrzenia, że w rodzinie konkretnego dziecka występuje problem przemocy. Nawet wstępna ocena poziomu bezpieczeństwa dziecka w rodzinie wymaga uwagi profesjonalistów i namysłu, a decyzja o podjęciu działań – spojrzenia z różnych perspektyw. Dlatego nieodzowna w tej sprawie jest konsultacja nauczyciela wychowawcy z zespołem pedagogicznym.

Podczas szkolenia warto odnieść się także do podziału zadań i kompetencji pracowników placówki potrzebnych w sytuacji podejrzenia przemocy wobec dziecka. W każdej spornej sytuacji ostateczną decyzję podejmuje dyrektor placówki – z tego też powodu warto zaproponować, by to on ustanowił sposób realizacji obowiązków placówki wynikający z zapisów prawa dotyczących przeciwdziałaniu przemocy.

Podstawowym celem szkolenia jest zapoznanie uczestników z narzędziem, które ma służyć podpowiedzią, jakie postępowanie podjąć w związku z podejrzeniem wystąpienia przemocy w rodzinie ucznia czy podopiecznego. Narzędzie to składa się z dwóch elementów. Pierwszym jest Kwestionariusz oceny ryzyka występowania przemocy w rodzinie wobec dziecka, zwany także „listą sygnałów” pomocnych do wstępnej oceny poziomu bezpieczeństwa dziecka w rodzinie, wypełniany w sytuacji, gdy podejrzewamy, że może ono doświadczać przemocy. Drugi element to Algorytm postępowania w przypadku podejrzenia przemocy w rodzinie wobec dziecka, zwany także "wskazówkami postępowania", jakie należy podjąć w odniesieniu do danego dziecka i jego rodziny. Obie części narzędzia umieszczone są graficznie na jednej dwustronnej kartce. Dostępne są dwie wersje narzędzia – do stosowania w przypadku dzieci młodszych (pomarańczowa) i do stosowania w odniesieniu do dzieci starszych (zielona).

Integralnym elementem narzędzia jest broszura Przewodnik dla pracowników oświaty. Postępowanie w związku z wystąpieniem przemocy wobec dziecka. Narzędzie to powstało w 2015 roku na zlecenie Ogólnopolskiego Pogotowia dla Ofiar Przemocy w Rodzinie Niebieska Linia w ramach programu Obywatele dla Demokracji, finansowanego z Funduszy Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego (EOG) dotyczącego wyposażania pracowników różnych instytucji i służb w narzędzia rozpoznawania i reagowania na podejrzenia przemocy wobec dziecka.

Rekomendujemy, by spotkanie z pracownikami oświaty było dla realizatora niniejszego scenariusza nie tylko możliwością prezentacji narzędzia, ale także okazją do konsultacji w sytuacji podejrzeń, które aktualnie mają wychowawcy w stosunku do podopiecznych swej placówki – w taki sposób można przetestować proponowane narzędzie.

Zdajemy sobie sprawę z tego, że zakres potrzebnej wiedzy i umiejętności pracowników w kontekście przeciwdziałania przemocy w rodzinie wykracza poza tematykę proponowaną w tym materiale. Mamy jednak nadzieję, że zarówno narzędzie, jak i samo spotkanie będzie okazją do zastanowienia się nad potrzebami szkoleniowymi zespołu placówki, a co za tym idzie nad planowaniem w przyszłości kolejnych spotkań na temat pomocy pracowników oświaty dzieciom w trudnej sytuacji rodzinnej.

Scenariusz składa się z przygotowanej specjalnie do tego celu prezentacji w programie Power Point oraz omówienia poszczególnych slajdów prezentacji zawartego w Poradniku trenera. Realizator szkolenia powinien zadbać o dostęp każdego uczestnika do arkusza prezentującego kwestionariusz i algorytm w odpowiedniej wersji wiekowej oraz broszurę. Będą one potrzebne odbiorcom szkolenia podczas omawiania narzędzia. Materiały do pobrania znajdują się na stronie <http://www.niebieskalinia.pl/algorytmy/dla-oswiaty>.

Dodatkową wartość będzie miało przekazanie odbiorcom informacji o sposobie nawiązania kontaktu z lokalnym Zespołem Interdyscyplinarnym ds. Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie (działającym w każdej gminie czy dzielnicy) oraz miejscach pomocnych osobom pokrzywdzonym przemocą w rodzinie.

Proponowana przez autorki problematyka szkolenia obejmuje:

- ♦ podstawowe informacje dotyczące przemocy w rodzinie wobec dziecka oraz zapisów prawa zobowiązujących przedstawicieli oświaty do reagowania na przemoc;
- ♦ omówienie zakresu kwestionariusza – pomocnego w ocenie sytuacji bezpieczeństwa dziecka w rodzinie;
- ♦ omówienie algorytmu – wskazówek postępowania w sytuacji podejrzenia przemocy w rodzinie; praktyczne wskazówki dotyczące rozmowy z rodzicami na temat ustalenia poziomu bezpieczeństwa dziecka w rodzinie;
- ♦ informacje dotyczące interwencji – jej rozumienia przez dziecko oraz zasad jej przeprowadzania.

Katarzyna Fenik-Gaberle, Renata Kałucka

Treści szkoleniowe — poradnik trenera

Slajd 1

Scenariusz szkolenia dla pracowników oświaty *Procedura Niebieskie Karty w oświacie*

Slajd 2

Przepisy prawne nakładające na pracowników wszystkich szkół i placówek oświatowych obowiązki reagowania

- ♦ **Kodeks postępowania karnego** (ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Dz.U. 1997 nr 89, poz. 555).
Art. 304.
§ 1. Każdy, dowiedziawszy się o popełnieniu przestępstwa ściganego z urzędu, ma społeczny obowiązek zawiadomić o tym prokuratora lub Policję (...).
§ 2. Instytucje państwowe i samorządowe, które w związku ze swą działalnością dowiedziały się o popełnieniu przestępstwa ściganego z urzędu, są obowiązane niezwłocznie zawiadomić o tym prokuratora lub Policję oraz przedsięwziąć niezbędne czynności do czasu przybycia organu powołanego do ścigania przestępstw lub do czasu wydania przez ten organ stosownego zarządzenia, aby nie dopuścić do zatarcia śladów i dowodów przestępstwa.
- ♦ **Kodeks postępowania cywilnego** (ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. Dz.U. 1964 nr 43, poz. 296).
Art. 572.
§ 1. Każdy, komu znane jest zdarzenie uzasadniające wszczęcie postępowania z urzędu, obowiązany jest zawiadomić o nim sąd opiekuńczy.
§ 2. Obowiązek wymieniony w § 1 ciąży przede wszystkim na urzędach stanu cywilnego, sądach, prokuratorach, notariuszach, komornikach, organach samorządu i administracji rządowej, organach Policji, placówkach oświatowych, opiekunach społecznych oraz organizacjach i zakładach zajmujących się opieką nad dziećmi lub osobami psychicznie chorymi.

- ♦ **Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich** (ustawa z dnia 26 października 1982 r. Dz.U. 1982 nr 35, poz. 228).

Art. 4.

§ 1. Każdy, kto stwierdzi istnienie okoliczności świadczących o demoralizacji nieletniego, w szczególności naruszanie zasad współżycia społecznego, popełnienie czynu zabronionego, systematyczne uchylanie się od obowiązku szkolnego lub kształcenia zawodowego, używanie alkoholu lub innych środków w celu wprowadzenia się w stan odurzenia, uprawianie nierządu, włóczęgostwo, udział w grupach przestępczych, ma społeczny obowiązek odpowiedniego przeciwdziałania temu, a przede wszystkim zawiadomienia o tym rodziców lub opiekuna nieletniego, szkoły, sądu rodzinnego, Policji lub innego właściwego organu.

§ 2. Każdy, dowiedziawszy się o popełnieniu czynu karalnego przez nieletniego, ma społeczny obowiązek zawiadomić o tym sąd rodzinny lub Policję.

- ♦ **Ustawa o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie** (ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. Dz.U. 2005 nr 180, poz. 1493).

Art. 12.

1. Osoby, które w związku z wykonywaniem swoich obowiązków służbowych lub zawodowych powzięły podejrzenie o popełnieniu ściganego z urzędu przestępstwa z użyciem przemocy w rodzinie, niezwłocznie zawiadamiają o tym Policję lub prokuratora.

2. Osoby będące świadkami przemocy w rodzinie powinny zawiadomić o tym Policję, prokuratora lub inny podmiot działający na rzecz przeciwdziałania przemocy w rodzinie.

Slajd 3

Podjęcie przemocy wobec dziecka

W ramach wprowadzenia do tematyki reagowania na przemoc warto skupić uwagę uczestników szkolenia na rodzinie dziecka – ofiary przemocy, zauważając, że jeśli dziecko jest krzywdzone w rodzinie, stanowi to problem wszystkich jej członków.

Każdy członek rodziny może występować w roli sprawcy – zarówno ten, który używa przemocy, jak i ten, który nie reaguje na tę sytuację

– sprawuje bowiem przemoc czynną lub bierną, zaniedbując udzielanie dziecku pomocy.

Zatem, jeśli dziecko jest krzywdzone w rodzinie, rola rodzica się zmienia. Gdy staje się sprawcą – nadużywa swej pozycji. Dziecko jednak nadal traktuje rodzica jako rodzica i tak rozumie jego rolę: rodzic to osoba, która może nadużywać władzy, siły, kontroli.

Odpowiedzialność za przemoc wobec dziecka zawsze ponoszą rodzice, nigdy dziecko. Czasem jednak wina bywa przypisywana dziecku: gdy rodzic niekrzywdzący staje po stronie rodzica krzywdzącego, nie chcąc lub nie umiając zrozumieć sytuacji psychologicznej dziecka.

Slajd 4

Dziecko – świadek przemocy

1. Dlaczego dziecko staje się świadkiem przemocy?

Psychologowie od niedawna zwracają uwagę na sytuację dzieci, które nie doświadczają przemocy bezpośrednio, ale przebywają w domu, w którym występuje problem przemocy. Powody, dla których dane dziecko nie doznaje przemocy bezpośrednio, są wynikiem procesów zachodzących w systemie rodzinnym. Czasem sprawca krzywdzi tylko swoją dorosłą partnerkę – matkę dziecka. Czasem dziecko staje się kozłem ofiarnym w rodzinie ze względu na złe relacje ze sprawcą i z tego powodu to ono doznaje przemocy, a jego rodzeństwo bezpośrednio nie. Wiadomo jednak, że zawsze kiedy dziecko nie jest bezpośrednio dotknięte działaniami sprawcy, staje się biernym uczestnikiem przemocy, czyli jej świadkiem, ponieważ jest domownikiem i przebywa z rodziną. Podstawowym celem wynikającym z treści tego slajdu powinno być zwrócenie uwagi uczestników szkolenia na ten aspekt przemocy. Poniżej przedstawiono problemy, które stają się udziałem dzieci – świadków.

2. Podwyższony poziom emocji w rodzinie

Wzór reakcji emocjonalnych, jaki występuje w rodzinie, w której dochodzi do przemocy, zawiera m.in. podwyższony poziom emocji. Zarówno smutek, jak i złość oraz inne nieprzyjemne emocje występują wtedy w dużo większym natężeniu niż w sytuacji, w której przemoc nie występuje. Doświadczają tego wszystkie dzieci w rodzinie, niezależnie czy są ofiarami, czy świadkami.

3. Życie w stałym napięciu

Przemoc, niezależnie od jej formy, to przeplatanie się elementów zwykłego życia składającego się z codziennych spraw z agresywnymi zachowaniami sprawcy. Te drugie same w sobie powodują silne napięcie emocjonalne u wszystkich osób w domu. Doświadczenie przemocy zawsze jest trudnym i nieprzyjemnym przeżyciem. To stanowi pierwszy problem. Drugim zaś jest stałe trwanie członków rodziny w gotowości do stawienia czoła przemocy, ciągłe czuwanie. Domownicy nigdy nie wiedzą, kiedy nastąpi kolejny akt agresji ze strony sprawcy. Nie ma co do tego żadnych reguł ani prawidłowości. Wyznacza je jedynie sprawca poprzez swoje zachowania przemocowe. Ta ciągła niepewność również wywołuje napięcie emocjonalne u wszystkich osób w domu. Staje się ona udziałem także dziecka – świadka.

4. Skrajne uczucia wobec osoby krzywdzonej – brata/siostry

Dziecko będące świadkiem przemocy domowej wobec innej osoby w rodzinie odczuwa w stosunku do niej skrajne emocje. Z jednej strony brat, siostra czy matka to bliskie dziecku osoby, które darzy najczęściej silnymi pozytywnymi emocjami. Z drugiej zaś, odczuwa wobec nich złość. Może dotyczyć ona różnych aspektów: np. tego, że brat nie broni się przed sprawcą, że prowokuje sprawcę do stosowania przemocy (taki przekaz dziecko często słyszy z ust sprawcy, który mówi swojej ofierze, iż ona np. swoim nieposłuszeństwem zmusza go do takich zachowań), wreszcie tego, że brat, jako bezpośredni uczestnik relacji ze sprawcą, jest współwinny temu, że w domu nie ma spokoju.

5. Zamiana ról z krzywdzonym rodzicem

Jeśli osobą krzywdzoną jest jedno z rodziców, najczęściej matka, dziecko – świadek zaczyna w naturalny sposób otaczać ją opieką, bronić jej przed sprawcą. Widząc matkę skrzywdzoną czy słabą, często zaczyna przejmować różne obowiązki domowe, aby ulżyć jej w trudach. Konsekwencją takiego stanu rzeczy jest utrudniony rozwój dziecka, zarówno społeczny (bo zamiast spędzać czas z rówieśnikami, dziecko „pilnuje” matki), jak i poznawczy (bo zamiast brać czynny udział w zajęciach szkolnych, dziecko martwi się nieustannie o matkę i myśli o tym, co zastanie, kiedy wróci do domu). Jeśli przemocy doznaje ojciec, dziecko analogicznie wchodzi w jego rolę i broni go przed sprawcą – matką.

6. Czy bycie ocalonym jest łatwą rolą dla dziecka?

Łatwo spojrzeć na sytuację dziecka, które nie jest ofiarą przemocy, jak na położenie kogoś, kto ocalał, nie doznając jej. Jednakże bycie ocalonym nie jest łatwą rolą. Należy zwracać szczególną uwagę na rodzeństwo dzieci, które są krzywdzone, nawet jeśli nie ma informacji, że również doznaje ono przemocy. Opisana powyżej sytuacja psychologiczna tej grupy dzieci jest także trudna, podobnie jak sytuacja dzieci – ofiar. Wskazuje to na konieczność objęcia pomocą psychologiczną i wsparciem także ich.

Slajd 5

Wypowiedzi dzieci – świadków

Slajd ten zawiera przykładowe wypowiedzi dzieci (ich imiona zostały zmienione), które opisują swoje położenie, będąc świadkami przemocy domowej.

Slajd 6

Informacje na temat przemocy – źródła i okoliczności

Zdarza się, że informacja na temat przemocy wobec dziecka pochodzi od rówieśnika.

Informację taką trzeba potraktować poważnie, to znaczy zdiagnozować sytuację wskazanego dziecka, kompletując informacje i obserwacje, które na temat jego i jego rodziny posiada placówka. Następnie należy umieścić je w kwestionariuszu i określić poziom ryzyka zagrożenia przemocą, przechodząc do algorytmu.

Zdarza się też, że pracownik placówki dowiadyuje się, że rodzic ucznia doznaje przemocy domowej. Przykładową sytuacją jest spotkanie z rodzicem ucznia, który w indywidualnej rozmowie z wychowawcą lub pedagogiem mówi, że on sam jest ofiarą przemocy, np. ze strony partnera/partnerki. Należy wówczas rozważyć uruchomienie procedury *Niebieskie Karty* dla tej osoby. Pracownik oświaty, jako przedstawiciel jednej z pięciu służb wskazanych w Art. 9. d ust. 2. *Ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie*, może uruchomić procedurę *Niebieskich Kart* w odniesieniu do osoby dorosłej poprzez wypełnienie formularza *Niebieska Karta – Lista A*.

Slajd 7

Zakaz stosowania kar cielesnych

W tym momencie szkolenia należy zaprezentować uczestnikom aktualne przepisy prawne dotyczące stosowania kar cielesnych, zgodnie z punktami przedstawionymi na slajdzie.

Slajd 8

Podjęcie przemyśleń wobec dziecka

Środowisko profesjonalistów z zakresu oświaty jest odpowiedzialne w ramach swoich zadań zawodowych za reagowanie na przemoc wobec dzieci. Pracownik oświaty ponosi odpowiedzialność za swoje działanie lub zaniechanie działania – gdy nie zareaguje, wiedząc, że dziecko może być zagrożone.

Prezentowane narzędzie – kwestionariusz i algorytm postępowania – służą minimalizowaniu błędów: osądu, oceny, osobistego stosunku, który może wpływać na podejmowane w tej sprawie działania.

Slajd 9

Podjęcie przemyśleń wobec dziecka – cd.

Szkoła kojarzy się dzieciom z postacią nauczyciela, pedagoga. Wspomnienia, które pozostają z lat szkolnych u dorosłego człowieka, wynikają z jakości podejmowanych wobec niego działań wychowawczych. Pracownicy oświaty uczą, jakie zachowanie jest dobre, właściwe, a jakie nie, zachęcają młodych ludzi do zmiany zachowań niewłaściwych. Działanie wychowawców ma być wzorem do naśladowania.

Jeśli nauczyciel, pedagog, psycholog zna cel swojego działania i zakres obowiązków nałożonych na pracowników oświaty, znajdzie w sobie odwagę do działania, stawania w obronie dziecka będącego ofiarą przemocy.

Slajd 10

Podjęcie przemyśle wobec dziecka – cd.

Narzędzie, prezentowane podczas szkolenia, służy rozpoznawaniu i różnicowaniu, które sygnały pochodzące od dziecka lub ze środowiska dziecka mogą wskazywać na przemoc lub zaniedbanie ze strony rodziców. Daje ono także możliwość przyjrzenia się, czy zachowania rodzica wskazują na zagrożenie bezpieczeństwa dziecka, czy też są objawem jego trudności wychowawczych. Oba powody niewłaściwych zachowań wobec dziecka wymagają korekcji w konsultacji ze specjalistami.

Slajd 11

Przeciwdziałanie przemyśle w rodzinie – elementy systemu dedykowane pracownikom oświaty

Przeciwdziałanie przemyśle w rodzinie to zadanie, które pracownik oświaty realizuje poprzez:

1. Weryfikację podejrzenia przemyśle w rodzinie wobec dziecka – do tego może służyć kwestionariusz.
2. Podjęcie działań zmierzających do sprawdzenia, czy dziecko jest zagrożone lub zmierzających bezpośrednio do podjęcia interwencji – do tego celu może służyć algorytm.
3. Kontakt z zespołem interdyscyplinarnym do spraw przeciwdziałania przemyśle w rodzinie, który istnieje przy każdej gminie, dzielnicy. Jest to grono przedstawicieli różnych służb zawodowo zajmujących się przeciwdziałaniem przemyśle w rodzinie. Zasady powoływania, zadania i zakres odpowiedzialności zespołu interdyscyplinarnego zostały opisane w ustawie o przeciwdziałaniu przemyśle w rodzinie.
4. Realizację procedury *Niebieskich Kart*, która szczególnie uprawnia i zobowiązuje do działań pracowników pięciu instytucji: oświaty, komisji ds. rozwiązywania problemów alkoholowych, policji, pomocy społecznej i ochrony zdrowia. Została ona opisana w *Rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 13 września 2011 r. w sprawie procedury Niebieskiej Karty oraz wzorów formularzy Niebieska Karta*.

Warto zapoznać uczestników szkolenia z treścią aktów prawnych wymienionych w punkcie 3. i 4. Można skorzystać także z informacji dodatkowych do pobrania ze strony www.niebieskalinia.pl/algorytmy.

Slajd 12

Ogólne założenia stosowania narzędzia

- ◆ **Zasada współpracy interdyscyplinarnej**

Przeciwdziałanie przemocy w rodzinie jest zadaniem trudnym, wymagającym współpracy różnych służb mających kontakt z daną rodziną. Aby pomoc rodzinie była skuteczna i trwała, warto współpracować z innymi specjalistami, reprezentującymi takie służby, jak np. pomoc społeczna, policja, ochrona zdrowia, gminna komisja rozwiązywania problemów alkoholowych, kuratorzy, organizacje pozarządowe zajmujące się pomocą osobom dotkniętym przemocą i osobom stosującym przemoc.

- ◆ **Kogo dotyczy narzędzie?**

Narzędzie dotyczy każdego dziecka, co do którego pracownik placówki ma podejrzenie, że może ono być ofiarą albo świadkiem przemocy w rodzinie. Narzędzie nie może być natomiast stosowane, kiedy zachodzi podejrzenie, że dziecko jest sprawcą przemocy wobec rodziców czy opiekunów.

- ◆ **Kiedy, jak i kto powinien wypełnić kwestionariusz?**

Narzędzie powinno zostać uruchomione niezwłocznie w każdej sytuacji, kiedy pojawi się podejrzenie występowania przemocy domowej wobec danego dziecka. Uruchomienie narzędzia następuje poprzez wypełnienie kwestionariusza oceny ryzyka występowania przemocy w rodzinie wobec dziecka. Osobą wypełniającą kwestionariusz powinien być pracownik szkoły lub placówki oświatowej, który najlepiej zna sytuację danego dziecka i jego rodziny, np. wychowawca, pedagog lub psycholog szkolny.

- ◆ **Źródła wiedzy o dziecku i jego rodzinie**

Korzystając z narzędzia, posługujemy się obserwacjami pracowników szkoły lub placówki oświatowej oraz informacjami od samego dziecka bądź od osoby, która była bezpośrednim świadkiem przemocy, jak np. rodzic niekrzywdzący, rodzeństwo, sąsiad, bądź też od osób będących w kontakcie z dzieckiem i jego rodzicami, np. od pracowników innych służb.

- ◆ **Trzy stopnie ryzyka występowania przemocy wobec dziecka**

Kwestionariusz zawiera trzydzieści czynników umieszczonych na trzech listach, które opisują kolejno trzy stopnie ryzyka występowania przemocy wobec dziecka:

Lista A – poważne podejrzenie przemocy wobec dziecka,
Lista B – podejrzenie przemocy wobec dziecka,
Lista C – występowanie czynników ryzyka zwiększających prawdopodobieństwo wystąpienia przemocy wobec dziecka w przyszłości.

Slajd 13

Granice wiekowe dzieci przyjęte w narzędziu

Narzędzie zawiera dwie wersje kwestionariusza i algorytmu w zależności od wieku dziecka. Określenie „dziecko młodsze” odnosi się do dzieci, które nie ukończyły 9. roku życia. Analogicznie – sformułowanie „dziecko starsze” odnosi się do dzieci, które ukończyły 9. rok życia. „Górna granica” wiekowa jest równoznaczna z opuszczeniem przez dziecko placówki.

Przy wypełnianiu w kwestionariuszu „listy sygnałów” w przypadku dziecka zaburzonego rozwojowo czy upośledzonego należy zastosować indywidualne podejście, nie kierując się kryteriami wieku – jak w przypadku dzieci zdrowych – ale możliwościami danego dziecka.

Jeżeli uczeń jest osobą pełnoletnią bez zaburzeń rozwojowych czy niepełnosprawności determinującej jego funkcjonowanie, należy stosować przepisy prawa takie jak wobec osoby dorosłej doświadczającej przemocy w rodzinie.

Slajd 14

Kwestionariusz oceny ryzyka występowania przemocy w rodzinie wobec dziecka

Podczas szkolenia należy przedstawić uczestnikom zawartość kwestionariusza – tego narzędzia będą mogli używać do sprawdzania sytuacji dziecka. Kwestionariusz służy tylko i wyłącznie pracownikowi oświaty – nie może być przekazywany do wypełnienia członkom rodziny dziecka czy dziecku.

Slajd 15

Różnice między wersją kwestionariusza dla dzieci młodszych i dla dzieci starszych

- ♦ brak określonych zasobów pojęciowych – wypowiedzi typu: „ktoś w domu bije dziecko ...”

Małe dzieci mogą nie znać takich pojęć, jak np. „bić”, „wykorzystywać” itd. Nie zawsze potrafią precyzyjnie opisać zachowania sprawcy, nie znając określeń dotyczących odmierzenia czasu, pór dnia, pór roku, częstotliwości czy następstwa – tego, co znaczy „przedtem”, „potem”, „wcześniej”, „później” itd.

- ♦ zachowania autodestrukcyjne

Inne formy zachowań autodestrukcyjnych występują u dzieci młodszych, a inne u starszych. W odniesieniu do dzieci młodszych zachowania tego typu mogą być opisywane następująco: „dziecko gryzie się, szczypie się, uderza głową; jest od jakiegoś czasu lub stale apatyczne, ospałe, nie ma chęci do zabawy, eksploracji rozwojowej”. W stosunku do dzieci starszych wymieniane są następujące formy zachowań autodestrukcyjnych: „bije się, szczypie się, nacina sobie skórę” itp. lub zachowania ryzykowne dziecka, np.: ucieczki z domu, używanie substancji psychoaktywnych, ryzykowne kontakty”.

- ♦ zabawa jako forma ekspresji dziecka

Podstawową formą ekspresji i kontaktów społecznych małych dzieci jest zabawa. Traumatyczne doświadczenia, które stały się ich udziałem, dzieci odtwarzają właśnie w zabawie. Obserwacja tej aktywności jest skarbnicą wiedzy o dziecku i jego rodzinie. Odtwarzanie przemocy w zabawie ma miejsce zarówno u dzieci, które doświadczają jej bezpośrednio, jak też u tych, które są jej świadkami. Starsze dzieci zaś odtwarzają przemoc nie wprost, jak młodsze, ale poprzez funkcjonowanie w grupie rówieśniczej. Można w niej zaobserwować, np. że dziecko wchodzi w rolę osoby pokrzywdzonej lub zachowuje się jak osoba stosująca przemoc.

Slajd 16

Najważniejsze wyjaśnienia – Lista A

Informacja (od dziecka lub bezpośredniego świadka)

- A.1. Ktoś w domu bije dziecko, popycha, szarpie, potrząsa, przytrzymuje, rzuca w nie przedmiotem itp.

Zachowaniami spełniającymi kryteria dla tego punktu są wszelkie formy przemocy fizycznej, także te niewymienione powyżej. Zaznaczamy ten punkt, jeśli z relacji dziecka lub bezpośredniego świadka wynika, że wystąpiła przynajmniej jedna forma fizycznej agresji wobec pokrzywdzonego.

- A.2. Ktoś w domu używa wobec dziecka wulgarnych słów, obraża, poniża, straszy, szantażuje, izoluje w sposób ciągły i nieuzasadniony od kontaktu z innymi osobami, np. z rodziny lub z rówieśnikami.

Zachowaniami spełniającymi kryteria dla tego punktu są wszelkie formy przemocy psychicznej. Także te niewymienione powyżej. Każda z tych form może być stosowana równocześnie z krzykiem sprawcy lub bez.

- A.3. Opiekunowie nie zaspokajają podstawowych potrzeb dziecka, takich jak: przynależności, bezpieczeństwa, pożywienia, snu, leczenia, rozwoju poznawczego, emocjonalnego, społecznego, pomimo wcześniejszej pracy z opiekunami w tym zakresie.

Kryteria dla tego punktu są spełnione wtedy, kiedy opiekunowie dziecka nie zaspokajają równocześnie wielu z jego potrzeb, co powoduje sytuację realnego zagrożenia dla prawidłowego rozwoju dziecka.

- A.4. Ktoś w domu narusza sferę seksualną dziecka, tj.: dotyka intymnych części ciała, namawia na dotykanie intymnych części ciała osoby dorosłej, zmusza do kontaktu seksualnego, podejmuje kontakty seksualne z inną osobą w obecności dziecka, prezentuje pornografię lub zmusza do tworzenia treści pornograficznych z udziałem dziecka, itp.

Kryteriami dla tego punktu są wszelkie formy wykorzystywania seksualnego, także te niewymienione powyżej. Każda z tych form może być stosowana pod przymusem fizycznym bądź psychicznym.

Slajd 17

Najważniejsze wyjaśnienia – Lista A cd.

- A.5. Dziecko ma ślady przemocy fizycznej lub zaniedbania.
- A.6. Dziecko mówi, że boi się wrócić do domu ze względu na zagrożenie przemocą w rodzinie (wobec siebie lub innych członków rodziny).
- A.7. Dziecko mówi, że chce odebrać sobie życie ze względu na zagrożenie przemocą w rodzinie.
- A.8. Dziecko jest świadkiem przemocy w rodzinie (wobec rodzica, rodzinstwa lub innej osoby zamieszkującej w jego domu).

Jeżeli pracownik oświaty otrzyma od kogoś którąkolwiek z informacji zawartych w Liście A w punktach od A.1. do A.8. kwestionariusza, powinien uznać je za istotne niezależnie od własnego zdania na ten temat.

Slajd 18

Najważniejsze wyjaśnienia – Lista A cd.

Obserwacja (poczyniona przez pracownika)

- A.9. Rodzic zachował się agresywnie (słownie lub fizycznie) wobec dziecka na terenie placówki oświatowej lub w miejscu publicznym, np. popchnął, szarpnął, uderzył, poniżył, itp.

Dotyczy to sytuacji, kiedy rodzic zachowuje się agresywnie wobec dziecka w miejscu, które z założenia może być obserwowane przez personel placówki. Zwykle rodzice, którzy na co dzień zachowują się niestosownie wobec dzieci, starają się uniknąć czujnego oka pracowników. Jeśli więc rodzic jest w stanie pozwolić sobie na agresję wobec dziecka w takiej sytuacji, to istnieje bardzo poważne ryzyko, że w sytuacji domowej, kiedy z założenia nikt nie obserwuje poczynąń rodzica, bywa on sprawcą różnych innych form przemocy.

- A.10. Dziecko ma widoczne ślady przemocy fizycznej, np.: uszkodzenia ciała, siniaki, zadrapania, obrzęki, oparzenia, obrażenia ciała lub rany na ciele w różnych stadiach gojenia się, itp.

Należy jednak zwrócić szczególną uwagę na dzieci z natury ruchliwe lub nadpobudliwe. W ich przypadku siniaki, zadrapania mogą być wynikiem

aktywności ruchowej. Konkretną sytuację warto zatem skonsultować z innymi pracownikami lub specjalistą, np. lekarzem, pielęgniarką, psychologiem, terapeutą.

A.11. Dziecko ma widoczne ślady zaniedbania, np.: brak dbałości o higienę ciała, nieadekwatność ubioru do pory roku, wieku, itp.

Występują zaburzenia, opóźnienia rozwojowe, problemy emocjonalne, niepełnosprawność, a dziecko nie otrzymuje potrzebnej pomocy, np. opieki lekarskiej, zabiegów medycznych, terapii, wsparcia, itp. Sytuacja ta trwa pomimo wcześniejszej pracy z opiekunami w tym zakresie.

Kryterium dla tego punktu spełnione jest wówczas, gdy występują widoczne ślady zaniedbania, także te niewymienione powyżej, w odniesieniu do danego dziecka. Szczególną sytuację stanowi zaniedbywanie przez rodziców lub opiekunów szczególnych potrzeb wynikających z nieprawidłowego rozwoju dziecka, np. konieczności pozostawania pod opieką lekarską, stosowania zabiegów medycznych, terapii czy wsparcia. Często zwrócenie rodzicom uwagi na tę kwestię skutkuje poprawą sytuacji dziecka. Jeżeli jednak sytuacja nie zmienia się pomimo udokumentowanych starań pracowników placówki, należy zaznaczyć ten punkt.

Slajd 19

Najważniejsze wyjaśnienia – Lista B

Obserwacja (poczyniona przez pracownika)

B.1. Dziecko odtwarza doświadczaną przemoc – w relacjach rówieśniczych lub w zabawie, identyfikując się z rolą ofiary i/lub sprawcy.

Dziecko, które identyfikuje się z rolą sprawcy przemocy podczas zabawy lub w relacjach rówieśniczych, może naśladować zachowania agresywne, używa wulgarnych słów, naśladuje popychanie, poniżanie, zastraszanie i inne zachowania charakterystyczne dla sprawcy przemocy.

Dziecko, które identyfikuje się z rolą ofiary przemocy, może w wyżej opisanych sytuacjach przybierać postawę bierną, wycofującą się. Charakterystyczne zachowania to: pozwalanie, aby rówieśnicy zabierali zabawki, przybory szkolne, szukanie obecności osoby dorosłej,

np. podczas zabawy swobodnej, podczas przerw międzylekcyjnych, płaczliwość, drażliwość. Dziecko takie nie potrafi samo się obronić.

B.2. Dziecko reaguje nieadekwatnie do sytuacji powstałej w placówce, np. lękiem, izolacją, autoagresją, agresją (zagroza bezpieczeństwu innych dzieci), itp.

Reakcje emocjonalne dziecka są nieproporcjonalne w stosunku do bodźca, który je wywołuje. Dziecko staje się nadwrażliwe na różne przyjęte za prawidłowe zachowania innych dzieci i/lub osób dorosłych. Bardzo łatwo wpada w agresję, daje się prowokować innym osobom. Możliwe są także reakcje dziecka takie, jak nadmierny lęk i izolacja od rówieśników w sytuacjach, które zwykle nie wywołują takich odczuć i postaw u innych dzieci.

B.3. Dziecko zachowuje się autodestrukcyjnie, np.: gryzie się, szczypie się, uderza głową. Dziecko jest od jakiegoś czasu lub stale apatyczne, ospałe, nie ma chęci do zabawy, eksploracji rozwojowej (dotyczy to dzieci młodszych).

Kryterium dla tego punktu jest spełnione, jeżeli wystąpi sytuacja opisana w pierwszym lub w drugim zdaniu. Jednym z podstawowych objawów występujących u szczególnie małych dzieci krzywdzonych, jest albo wysoki stopień autoagresji opisany powyżej, albo wycofywanie się dziecka z typowej dla jego wieku aktywności poznawczej. Dziecko, które zwykle wcześniej chętnie bawiło się, brało udział w zadaniach realizowanych zgodnie z programem dydaktycznym, nagle wycofuje się. Staje się niechętnie do zabawy i innych aktywności w czasie pobytu w placówce. Jeśli ten stan utrwała się, sytuację należy traktować jako poważną.

B.4. Dziecko zachowuje się autodestrukcyjnie, np.: bije się, szczypie się, nacina sobie skórę, itp. lub przejawia zachowania ryzykowne, np.: ucieczki z domu, używanie substancji zmieniających świadomość, ryzykowne kontakty, itp. (dotyczy to dzieci starszych).

Kryteria dla tego punktu spełnione są, jeżeli wystąpią u dziecka albo zachowania o charakterze autodestrukcyjnym, albo zachowania o charakterze ryzykownym. Do najczęstszych objawów charakterystycznych dla dzieci starszych krzywdzonych należą: z jednej strony wysoki stopień autoagresji, a z drugiej podejmowanie różnych zachowań ryzykownych. Często występująca forma autoagresji to cięcie się. Dziecko nacina

sobie skórę w różnych miejscach (np. wewnętrzna strona ręki, brzuch). Zwykle też ukrywa te miejsca przed wzrokiem innych osób, np. rodziców, nauczycieli.

Przez określenie „zachowania ryzykowne” rozumiemy takie, które narażają dziecko, czasem też jego otoczenie, na różne negatywne konsekwencje dotyczące zdrowia fizycznego lub psychicznego. Przykładowe zachowania ryzykowne to pójście dziecka na spotkanie z osobą nieznaną w ustronne miejsce.

Slajd 20

Najważniejsze wyjaśnienia – Lista B cd.

Obserwacja (poczyniona przez pracownika)

- B.4. Dziecko boi się powrotu do domu i/lub reaguje lękiem lub innymi trudnymi emocjami na kontakt z rodzicem/rodzicami i/lub na sytuację powrotu do domu.

Dzieci młodsze – dziecko okazuje strach, niepewność na widok rodzica i/lub dziecko nie chce wracać z rodzicem do domu. Dotyczy to także dzieci, które nie komunikują się werbalnie.

Dzieci starsze – dziecko sygnalizuje nauczycielowi lub innemu dziecku, że boi się wrócić do domu, ale nie podaje powodu albo podaje powód inny niż przemoc. Dotyczy to także dzieci, które nie komunikują się werbalnie.

- B.5. Dziecko często opuszcza zajęcia (dotyczy to dzieci objętych obowiązkiem szkolnym) lub bez uzasadnionego powodu jest nieobecne bezpośrednio po rozmowach z rodzicami lub działaniach interwencyjnych placówki.

Kryterium dla tego punktu jest spełnione w dwóch sytuacjach:

- ♦ dziecko ma bardzo dużo nieuzasadnionych nieobecności w placówce (dotyczy dzieci podlegających obowiązkowi szkolnemu),
- ♦ dziecko przestaje przychodzić do placówki w określonych sytuacjach, np. po tym, jak pracownik przedszkola, szkoły dał sygnał, że chciałby porozmawiać z rodzicami o sytuacji rodzinnej.

Slajd 21

Najważniejsze wyjaśnienia – Lista B cd.

Informacje (dotyczące rodziców)

B.6. Postawa i zachowanie rodziców zagraża dobru, rozwojowi i bezpieczeństwu dziecka.

Pracownik placówki wie o nieodpowiedzialnych zachowaniach rodziców lub jednego z rodziców, który np.: pozwala, aby dziecko bawiło się niebezpiecznymi przedmiotami, pozostawia dziecko samo bez opieki w domu itp.

Kryteria dla tego punktu spełnione są także wtedy, kiedy mają miejsce inne niż podane powyżej przykłady nieodpowiedzialnego zachowania rodziców. Analizy sytuacji dokonuje pracownik oświaty według swojej wiedzy i uznania po uprzedniej konsultacji z innymi pracownikami, np. z pedagogiem lub psychologiem.

B.7. Rodzice nie współpracują przy udzielaniu pomocy, wsparcia dziecku.

Obydwoje rodzice odmawiają współpracy bądź współpracują, ale tylko pozornie, rozmawiają o problemie, ale stan faktyczny, sytuacja realna nie poprawia się. W tej grupie znajdują się także rodzice, którzy nie kontaktują się z placówką nawet wtedy, kiedy zdarzy się trudna dla dziecka sytuacja, np. wypadek, choroba, uraz fizyczny, zdarzenie losowe, ważna sprawa rodzinna.

B.8. Dziecko zostało rozdzielone z rodzicami na skutek emigracji lub innej sytuacji losowej, pozostaje bez opieki osoby dorosłej i/lub wsparcia emocjonalnego ze strony rodziców lub innych osób z rodziny.

Kryteria dla tego punktu spełnione są, kiedy zachodzi jedna z dwóch następujących sytuacji:

- ◆ dziecko mieszka samo, albo pod opieką starszego, niepełnoletniego rodzeństwa,
- ◆ dziecko mieszka z osobą dorosłą, ale nie ma wsparcia emocjonalnego ze strony rodziców, ani żadnej innej osoby z rodziny.

- B.9. Na terenie placówki, pozostając w kontakcie z dzieckiem, rodzic jest pod wpływem substancji psychoaktywnych, np. alkoholu, narkotyków, itp. lub (dotyczy młodszych dzieci) nie zgłasza się po odbiór dziecka.

W tej grupie znajdują się także rodzice, którzy zaprzeczają, że znajdują się pod wpływem środków zmieniających świadomość, ale pracownicy dostrzegają symptomy wskazujące na taki stan podczas bezpośredniego kontaktu z rodzicami, np. czują charakterystyczną woń po spożyciu alkoholu.

Istotne jest zwłaszcza, by uwzględnić sytuację, w której ani jeden ani drugi opiekun nie odbiera dziecka z placówki w obowiązującym go czasie.

- B.10. Którekolwiek dziecko z rodziny z powodu przemocy lub zaniedbania wymagało umieszczenia w pieczy zastępczej.

Kryterium dla tego punktu spełnione jest wtedy, kiedy pracownicy szkoły lub placówki oświatowej są w posiadaniu informacji na ten temat lub w ramach pełnionych obowiązków zawodowych mogą ją pozyskać, np. poprzez kontakt z kuratorem lub pracownikiem socjalnym.

Slajd 22

Najważniejsze wyjaśnienia – Lista C

Obserwacja lub informacja (od osób będących w kontakcie z dzieckiem/rodzicami)

- C.1. Karalność rodzica za przemoc lub przemoc w rodzinie.

Należy uwzględnić wcześniejsze wyroki sądowe rodzica. Kryterium dla tego punktu spełnione jest wtedy, kiedy pracownicy szkoły lub placówki oświatowej są w posiadaniu takiej informacji lub w ramach pełnionych obowiązków zawodowych mogą ją pozyskać, np. poprzez kontakt z kuratorem lub pracownikiem socjalnym.

- C.2. Wcześniejsze podejrzenie dotyczące przemocy wobec dziecka lub przemocy w rodzinie albo obecne podejrzenie przemocy w rodzinie dziecka.

Do czynników ryzyka z tej kategorii zaliczamy dwie następujące sytuacje:

- ♦ każde wcześniejsze podejrzenie, np. innych służb lub innych pracowników oświaty, że w rodzinie dziecka występuje przemoc, niezależnie od tego, kto jej doświadcza,
- ♦ aktualne podejrzenie przemocy wobec innych członków rodziny, np. wobec drugiego rodzica, rodzeństwa, innej osoby z rodziny.

C.3. Rodzic nadużywający substancji psychoaktywnych, np.: alkoholu, narkotyków, leków, itp.

W tej grupie znajdują się także rodzice, którzy zaprzeczają, że są pod wpływem środków zmieniających świadomość, ale pracownicy placówki obserwują specyficzne symptomy lub ich reakcje wskazujące na taki stan.

C.4. Poważne problemy zdrowotne, emocjonalne, choroba psychiczna wśród osób zamieszkujących z dzieckiem.

Osoba dotknięta problemem zdrowotnym lub psychicznym może znajdować się w takim stanie długotrwale, przewlekłe, nie podejmując leczenia. Staje się wówczas źródłem niewłaściwych, nierozumianych przez dziecko zachowań – np. matka chorująca na depresję i nie lecząca się może być w tak złym stanie zdrowia, że nie zajmuje się dzieckiem, nie wykonuje codziennych obowiązków opiekuńczych, wychowawczych.

C.5. Rozwód, separacja rodziców, konflikt w rodzinie lub inna sytuacja kryzysowa.

Każda z wymienionych sytuacji jest wysoce szkodliwa dla zdrowia psychicznego dzieci. Im bardziej przedłuża się ona w czasie, tym bardziej krzywdzącym czynnikiem staje się dla członków rodziny.

Slajd 23

Najważniejsze wyjaśnienia – Lista C cd.

Obserwacja lub informacja (od osób będących w kontakcie z dzieckiem/rodzicami)

C.6. U dziecka o szczególnych potrzebach wychowawczych lub edukacyjnych występuje jedno lub więcej spośród następujących

zjawisk: problemy emocjonalne, problemy społeczne, zaburzenie rozwojowe, niepełnosprawność.

Uwzględniając ten punkt, należy zwrócić uwagę na to, jak rodzice radzą sobie z taką sytuacją. Kryterium jest spełnione, gdy rodzice okazują przy najmniej jedno z następujących zachowań: lekceważenie specjalnych potrzeb dziecka, rozładowywanie własnej frustracji na dziecku, odrzucanie emocjonalne dziecka, pozostawianie go bez wsparcia z tego powodu, że jest dzieckiem szczególnej troski lub w wyniku własnej rodzicielskiej bezradności. Kryterium jest spełnione, jeśli chociaż jedno z rodziców prezentuje w/w zachowania.

C.7. Niskie kompetencje wychowawcze rodziców/niewydolność wychowawcza/brak zainteresowania rodziców rozwojem dziecka.

Rodzice nie radzą sobie z różnymi sytuacjami związanymi z wychowaniem dziecka, np. nie stawiają dziecku granic, nie rozpoznają potrzeb emocjonalnych dziecka, mają oczekiwania nieadekwatne do wieku i możliwości rozwojowych dziecka, nie nawiązują prawidłowych więzi z dzieckiem, wykazują autokratyczny styl wychowania.

C.8. Matka i/lub ojciec są poniżej 18 r.ż. w chwili narodzin dziecka.

Osoby, które same są jeszcze w okresie późnodziecięcym, stając się rodzicami, muszą zmierzyć się z poważnym wyzwaniem, które polega na zobowiązaniu do opieki, troski i odpowiedzialności za innego człowieka. Nierzadko nieletni rodzice sami wymagają opieki i troski i dlatego nie są w stanie podjąć obowiązków i trudom związanym z rolą rodzica. Poczucie przeciążenia, zmęczenie, frustracja, często związana nie tylko z poczuciem utraty wolności nastoletniego człowieka, ale i koniecznością przerwania nauki, mogą powodować, że dziecko zacznie być postrzegane jako przeszkoda życiowa. Młody rodzic może odreagowywać na dziecku swoje trudne emocje. Nierzadko zdarza się, że nieletni rodzice pozostawiają potomka pod opieką swoich rodziców i nie interesują się jego dalszym losem.

C.9. Ubóstwo i wynikające z tego stanu problemy rodziców.

Ubóstwo oznacza brak wystarczających zasobów służących zaspokojeniu społecznie uznanych potrzeb rodziny. Rodzice przenoszą swoje frustracje

związane ze złą sytuacją materialną rodziny na innych domowników, w tym na dziecko. Sfrustrowani skutkami ubóstwa krzyczą, używają wulgarnych słów, których dziecko jest świadkiem lub adresatem. Takie sytuacje nierzadko są eskalowane i prowadzą do coraz drastyczniejszych aktów przemocy domowej.

Slajd 24

Postępowanie w sytuacji podejrzenia przemocy w rodzinie wobec dziecka

W dalszej części prezentacji (slajdy 25 do 30) przedstawione zostaną działania, które należy podjąć w zależności od wyniku uzyskanego w kwestionariuszu zgodnie z założeniami algorytmu.

Slajd 25

Algorytm

Po wypełnieniu całego (to bardzo ważne!) kwestionariusza pracownik oświaty otrzymuje wynik liczbowy w trzech kategoriach: A, B i C.

Pracę z algorytmem zaczynamy, sprawdzając, jaką uzyskaliśmy sumę punktów w kategorii A, oraz czy wskazuje ona na poważne podejrzenie przemocy wobec dziecka.

Slajd 26

Kwestionariusz a algorytm

Każda z kategorii – A, B, C – oznacza konkretny tryb postępowania.

Kategoria A – poważne podejrzenie przemocy wobec dziecka

Kategoria B – podejrzenie przemocy wobec dziecka

Kategoria C – występują czynniki ryzyka krzywdzenia dziecka.

Ważny jest wynik, jaki uzyskano w każdej z nich.

Slajd 27

Start

Korzystając z algorytmu, zaczynamy od podsumowania ilości punktów uzyskanych na *Liście A*.

Jeśli punktów jest 1 lub więcej – korzystamy ze wskazówki dotyczącej trybu *A* i na tym kończymy pracę z narzędziami – uruchamiamy procedurę *Niebieskie Karty*.

Jeśli w kategorii *A* liczba punktów wynosi 0 – przechodzimy do sprawdzenia trybu *B*.

Jeśli w tej kategorii uzyskaliśmy sumę punktów minimum 1 – korzystamy ze wskazówek w trybie *B*.

Jeśli w trybie *B* wynik wynosi 0 – przechodzimy do trybu *C*.

Jeśli w trybie *C* wynik to minimum 3 – korzystamy ze wskazówek trybu *C*.

Jeśli wynik jest mniejszy niż 3 – podejmujemy działania ochronne, przyglądamy się, czy nie pojawiają się inne niepożądane zachowania dziecka, rodziców lub środowiska dziecka uwzględnione w kwestionariuszu.

Zdarza się, że w chwili korzystania z proponowanych narzędzi nie można dostrzec symptomów sygnalizujących zagrożenie, ale mogą one pojawić się nieco później, np. na skutek rozmowy z dzieckiem lub uważnego przyglądania się jego sytuacji.

Slajd 28

Algorytm Tryb A

W trybie *A* występują trzy wskazówki – wszystkie dotyczą konkretnych działań interwencyjnych:

- ♦ Uruchomienie procedury *Niebieskie Karty* – oznacza wypełnienie druków procedury *Niebieskich Kart* i jak najszybsze przekazanie ich do Zespołu Interdyscyplinarnego.
- ♦ Kontakt z pracownikiem służby zdrowia – wymagany jest zawsze wtedy, gdy mamy podejrzenie, że stan zdrowia dziecka wymaga pilnej pomocy medycznej. Nawiązując kontakt z przedstawicielem służby zdrowia, należy przekazać informację o działaniu w ramach procedury *Niebieskie Karty*.
- ♦ Kontakt z sądem rodzinnym lub policją – jest wymagany zawsze wtedy, gdy z powodu przemocy lub zaniedbania dziecka zagraża brak opieki osób dorosłych lub opieka sprawowana niewłaściwie.

Slajd 29

Algorytm Tryb B

Tryb B to zbiór wskazówek odnoszących się bezpośrednio do każdego z punktów w kwestionariuszu w *części B*.

Proponujemy, by w trakcie szkolenia uczestnicy posiadali wydruk kwestionariusza i algorytmu oraz mogli prześledzić kolejne wskazówki (przypisane do konkretnych obserwacji lub informacji dotyczących sytuacji dziecka) w *trybie B*.

W tym trybie jest kilka propozycji działań, m.in.:

- ♦ obserwacja i/lub rozmowa z dzieckiem,
- ♦ rozmowa z rodzicem niekrzywdzącym,
- ♦ zawiadomienie sądu rodzinnego lub policji,
- ♦ po ustaleniu zagrożenia bezpieczeństwa dziecka – przejście do *trybu A*.

Slajd 30

Algorytm Tryb C

Tryb C opisuje propozycję działań w odpowiedzi na ustalone czynniki ryzyka.

Są to m.in.:

- ♦ rozmowa z dzieckiem,
- ♦ rozmowa z rodzicami,
- ♦ monitorowanie sytuacji dziecka.

Jeśli czynniki ryzyka są nieliczne, rekomendujemy wypełnienie kwestionariusza kolejno po jednym, dwóch i trzech miesiącach, by monitorować poziom bezpieczeństwa dziecka.

Jeśli dziecko zmienia placówkę oświatową, warto przekazać profesjonalistom w nowej placówce podejrzenia dotyczące sytuacji dziecka.

Slajd 31

Interwencja

Pracownicy oświaty to grupa zawodowa, która z racji doświadczeń zawodowych i wykształcenia posiada kompetencje w zakresie dostosowania formy rozmowy z dzieckiem do jego wieku i możliwości. Przedstawiciele innych instytucji i służb nie zawsze takie umiejętności mają. Dziecko wymaga pedagogicznego wsparcia w sytuacji kontaktu z przedstawicielami innych specjalności.

Slajd 32

Interwencyjna rozmowa z rodzicami/rodzicem niekrzywdzącym w celu zbadania stopnia bezpieczeństwa dziecka

1. Formuła spotkania

Organizując spotkanie, celowo nie używamy określeń innych, jak np.: wezwanie na rozmowę, ponieważ takie postawienie sprawy daje nam większą szansę na rozmowę z rodzicem w atmosferze szacunku i spokoju. Każdy rodzic będzie lepiej się czuł, słysząc, że jest zaproszony na spotkanie, niż że jest wezwany na rozmowę. Zwracamy też uwagę na to, że formuła zaproszenia z definicji nakłada na obie strony odpowiedzialność za wynik spotkania. Natomiast kiedy wzywamy kogoś na rozmowę, dajemy sygnał, że to my mamy mu coś do powiedzenia, zdejmując odpowiedzialność z naszego rozmówcy.

2. Główny cel spotkania

Głównym celem, jaki powinien przyświecać pracownikowi, jest sprawdzenie stopnia bezpieczeństwa dziecka w rodzinie w odniesieniu do przemocy domowej.

3. Rola gospodarza

Ze względu na fakt, że to pracownik ma inicjatywę spotkania się z rodzicami, automatycznie wchodzi on w rolę gospodarza tego spotkania. Powinien więc zadbać o ustalenie dogodnej dla obu stron daty i godziny oraz o zapewnienie pomieszczenia umożliwiającego spokojne odbycie rozmowy. Jeśli wymaga tego sytuacja lub nie zdążymy omówić wszystkiego, co zaplanowaliśmy, można umówić się na kolejne spotkanie.

4. Kogo należy zaprosić?

Ta kwestia wymaga namysłu. Chodzi o możliwość porozmawiania z rodzicami/opiekunami dziecka w celu zweryfikowania stopnia bezpieczeństwa w kontekście ewentualnej przemocy domowej. W sytuacji, gdy nasze podejrzenie dotyczy jednego rodzica, zapraszamy tego drugiego – tak zwanego rodzica niekrzywdzącego – który powinien z nami współpracować na rzecz ochrony dziecka. Jeżeli podejrzenie/niepokój pracownika dotyczy obydwójga rodziców, należy podjąć decyzję, czy zapraszamy jednego rodzica, czy obydwaje. Decyzję tę warto omówić z innymi osobami z zespołu lub dyrektorem placówki.

UWAGA!

Pamiętajmy – może zdarzyć się, że nie tylko dziecko doświadcza przemocy w rodzinie, ale też jego matka. Wówczas należy spodziewać się, że współpraca z nią na rzecz ochrony dziecka może być trudna lub niemożliwa.

5. Wynik rozmowy

Wynik rozmowy jest wielowymiarowy. Możliwość porozmawiania z rodzicami dziecka daje nam szerszy obraz sytuacji rodzinnej.

- ♦ Możemy „przy okazji” rozmawiania o tym, co nas niepokoi, dowiedzieć się o innych niż przez nas domniemany problemach rodziny, np.: że w rodzinie jest także problem alkoholowy.
- ♦ Rodzic może nam powiedzieć, że używa przemocy w stosunku do dziecka, uzasadniając to jakoś lub nie. Jeśli rodzic ujawni taki fakt, mamy większą możliwość pracy nad tym tematem, niż gdyby zaprzeczał.
- ♦ Innym wymiarem, jaki daje nam rozmowa z rodzicem, jest to, w jaki sposób rodzic traktuje swoje zachowanie – czy uznaje, że jest to problem, czy też bagatelizuje sprawę, mówiąc np., że on sam pochodzi z takiej rodziny, gdzie dzieci miały posłuch u rodziców i jeszcze nikomu nic złego się nie stało od tego, że od czasu do czasu dostał lanie.
- ♦ Ważne jest wysunięcie wniosku na temat tego, czy rodzic uznaje swoją odpowiedzialność za to, co się dzieje z dzieckiem, czy też przerzuca ją na swoją pociechę, mówiąc, że np. syn jest żywym dzieckiem i od zawsze są z nim takie problemy lub na placówkę, mówiąc, że w domu nie ma takich problemów, o jakich słyszy od nas.
- ♦ Dzięki rozmowie z rodzicem/rodzicami możemy określić, czy deklarują oni wolę/potrzebę współpracy z nami na rzecz poprawy zgłaszanej sytuacji. Jeśli nie ma takiej deklaracji, od razu wiemy, że nie

znajdziemy sojusznika w rodzicu/rodzicach. To powinno nas skłonić do szukania wsparcia w innych instytucjach, służbach, u specjalistów itd. Taka postawa rodziców źle rokuje w kontekście ochrony dziecka przed przemocą. Najlepszą, niezastąpioną ochronę mogą dać tylko rodzice.

6. Pułapki/trudności, które mogą przydarzyć się podczas spotkania i w związku z nim:

- ♦ Wzrost napięcia i irytacja rodzica – żaden rodzic nie lubi słuchać o kłopotach, problematycznych zachowaniach, czy innych tego typu sytuacjach związanych ze swoim dzieckiem. Każdy rodzic chciałby mieć zdrowe, prawidłowo rozwijające i dobrze czujące się dziecko. Dodatkowo wielu rodziców odbiera negatywne uwagi na temat swojego dziecka, przyjmując postawę obronną. Tłumaczą się, szukają winnych – najczęściej poza sobą, czasem atakują słownie, zamiast otworzyć się na to, co pracownik ma do powiedzenia i zrozumieć sytuację.
- ♦ Pozorna, deklaracyjna współpraca z placówką – rodzic umawia się z pracownikiem na działania, które są potrzebne, aby pomóc dziecku, ale nie wywiązuje się z tego zobowiązania. Np. rodzic zgadza się, że potrzebna jest diagnoza dziecka u psychologa w poradni i deklaruje, że zgłosi się tam z dzieckiem, ale czas mija, a rodzic nie dostarcza wyniku tej diagnozy. Pytany, mówi, że umówił się, że dziecko już było na jednym spotkaniu, ale nie ma finału tych działań w postaci informacji dla szkoły/placówki.
- ♦ Ukrywanie faktów rodzinnych – każda rodzina chce utrzymać swój *status quo*. To znaczy, że nawet, jeśli źle się w niej dzieje i występują problemy, o których rodzice wiedzą, ukrywają je przed instytucjami w obawie przed konsekwencjami. Dlatego każda rozmowa z rodzicami obarczona jest ryzykiem, że pracownik zostanie potraktowany jak ktoś, kto wtrąca się w sprawy rodziny, nie zaś jak ktoś, kto występuje w obronie dobra dziecka.

Slajd 33

Rozmowa z rodzicami/rodzicem niekrzywdzącym w celu zbadania stopnia bezpieczeństwa dziecka

Na slajdzie przedstawiono propozycje konkretnych pytań oraz elementów rozmowy interwencyjnej z rodzicami.

Slajd 34

Kiedy rodzice nie zapewniają bezpieczeństwa dziecku?

Slajd przedstawia trzy sytuacje, które mogą być wynikiem rozmowy z rodzicami konkretnego dziecka. Jeśli one się pojawiają, źle rokują co do współpracy rodziców na rzecz pomocy dziecku. Oznacza to, że jednocześnie rodzice nie mają możliwości/woli realnego zapewnienia swojemu dziecku bezpieczeństwa w odniesieniu do przemocy domowej.

Slajd 35

Dlaczego trudno pomóc?

Wielu specjalistów mówi o trudnościach w podejmowaniu interwencji w sytuacji podejrzenia przemocy wobec dzieci. Utrudnieniem bywa niekiedy brak umiejętności przeprowadzenia jej tak, by dziecko nie doświadczyło ponownego zranienia. Ten slajd opisuje, jak można rozumieć odczucia dziecka wychowującego się w rodzinie z problemem przemocy i jakie odczucia mogą pojawić się u niego w sytuacji interwencji.

Slajd 36

Dlaczego trudno pomóc?

Zrozumienie, jak dziecko może przeżywać interwencję, jest nam potrzebne po to, by dać mu adekwatną informację o sytuacji, która ma miejsce i roli osób, które interwencję przeprowadzają. Role pracownika oświaty wyznacza procedura *Niebieskich Kart* – warto z uczestnikami szkolenia przeczytać jej zapisy (informacje dodatkowe do pobrania ze strony www.niebieska.pl – zakładka „algorytmy”).

Wiedząc, jakie mają znaczenie dane na temat zachowania osób dorosłych, dziecko może mieć choć minimalną kontrolę nad zachodzącymi zmianami. Interwencja ma bowiem na celu zmianę, a zmiana sama w sobie wymaga adaptacji czyli wysiłku, energii, przeżycia trudnych emocji.

Slajd 37

Dlaczego trudno pomóc?

Wielu pracowników oświaty, rozpoczynając interwencję, myśli, że powinno się uzgodnić jej zasadność w rozmowie z dzieckiem. Namawiamy Państwa, by wskazywać uczestnikom szkolenia zapisy dotyczące obowiązku reagowania (patrz: początkowe slajdy) bez zgody osoby pokrzywdzonej. Ten zapis stanowi zobowiązanie osoby, która podejrzewa przemoc wobec dziecka, do reagowania – nie do osądzania, wydawania wyroków, rozstrzygnięcia winy.

Rozmowa z dzieckiem, wobec którego podejmujemy interwencję, nie powinna mieć więc na celu otrzymania jego zgody, ale raczej poinformowanie o potrzebie interwencji oraz o ogólnym jej przebiegu. W wielu sytuacjach taka rozmowa może wspomóc interwencję – dziecko czasem przekazuje bardzo cenne informacje służące do wybrania metod interwencji, np. na temat sposobu rozmowy z rodzicem.

Slajd 38

Dlaczego trudno pomóc?

Treść tego slajdu ma na celu podsumowanie zasad interwencji. Prowadzący szkolenie może wypracować wraz z uczestnikami sposób informowania dziecka (w różnych grupach wiekowych) o przebiegu interwencji. Jeśli szkolący ma taką możliwość – rekomendujemy formę warsztatową do zrealizowania takiego ćwiczenia.

